

Snježana Kordić

Westfälische Wilhelms-Universität, Münster

**Gerd Freidhof: DIALOGANALYSE UND PARTIKELGEBRAUCH:
ZWEI AUFSATZSTUDIEN ZUM SLAVISCHEN, INSBESONDERE
RUSSISCHEN**

**Verlag Otto Sagner (Specimina Philologiae Slavicae, Band 112),
München, 1996, str. 136.**

Primljeno 1.9. 1999.

Prihvaćeno 15.10.1999.

Ako se usporedi koliko je govoreni jezik istražen naspram pisanog jezika, ishod te usporedbe svakako ide na štetu govorenog jezika. Jedan od razloga leži u korpusu. Tek od osamdesetih godina počeli su se, npr., na području slavenskih jezika pojavljivati korpusi na osnovi snimljenoga govorenog jezika. Kad se zna da u nastavi stranog jezika upravo govoreni jezik i dijalozi zauzimaju glavno mjesto, onda je jasno da zapostavljanje istraživanja konkretnoga govorenog jezika ni u kojem slučaju nije opravdano. Zbog takvog stanja do danas su ostale vrlo oskudno ili čak nikako opisane one riječi koje se pojavljuju prvenstveno u dijalozima. Među takve riječi pripadaju brojne partikule. One su razmjerno česte u govornom jeziku, u kojem imaju nekoliko uloga, bilo u izgradnji tekstovnih odnosa, bilo u signaliziranju određenih modalnih značenja ili emocija govornika, tako da je za svakoga tko želi dobro naučiti neki strani jezik važno da ovlada njima.

Knjiga Gerda Freidhoha *Dialoganalyse und Partikelgebrauch* opisuje upotrebu partikula u dijalozima iz raznih slavenskih jezika. Prvi dio knjige (str. 7 – 68) posvećen je izrazima poput hrvatskih *znate, razumiješ*, ruskih *знаете, понимаете*, poljskih *wiesz, rozumiesz*, kod kojih se radi o finitnim glagolskim oblicima koji su na putu da postanu partikule. Korpus ruskog razgovornog jezika pokazuje da se ti izrazi mogu vrlo često pojavljivati, ali u ovisnosti o osobi govornika, i da govor tada obilježavaju kao spontan, živ i emocionalan. Postoje razne varijacije u njih: npr. stoje na početku, u sredini ili na kraju rečenice; dolaze s osobnom zamjenicom ili bez nje, *понимаешь/ты понимаешь*; s partikulom *ли* ili bez nje, *знаешь / знаешь ли*; s objektom ili bez njega, *все это понимаешь / понимаешь* s drugim partikulama tipičnima za dijaloge ili bez njih, *ну знаешь что / знаешь*; leksički variraju, *понимаешь, знаешь, смотришь, представляешь*. Do danas nisu bili predmet istraživanja, vjerojatno i zbog toga što nisu tipični predstavnici partikula. Naime, partikule se općenito smatraju nepromjenljivim riječima, poput hrv. *zaista, baš, zar, pa, evo*, rus. *правда, именно, разве, ведь, ну, вот*. Zajedničko izrazima o kojima je riječ jest to da imaju polazno značenje „vidjeti” i „znati” i da se pomoću njih želi privući pozornost sugovornika. Osim toga, nemaju strogo određeno stalno mjesto u rečenici. Istraživanje odgovarajućeg izraza u francuskom jeziku *tu sais / vous savez* pokazalo je da se radi o signalu raščlanjivanja govorenog teksta kod kojega je, kao i kod drugih takvih signala, polazno leksičko značenje gotovo nestalo. Umjesto njega potpuno je prevladala komunikativna uloga, koja se tiče izgradnje govora. Takvi signali raščlanjivanja govora čine otvorenu skupinu i mogu stupiti u razne kombinacije s drugim partikulama. Te se kombinacije često ne mogu predvidjeti jer su ovisne i o individualnim činiocima kod svakoga pojedinoga govornika.

Signali započinjanja govora zabilježeni su već u 17. st. u primjerima na francuskom jeziku. Pretpostavlja se da je francuski utjecao na izgradnju komunikativnih struktura u njemačkom i ruskom. I engleski jezik raspolaze odgovarajućim izrazima, *you know* i *I mean*, koji se opisuju

kao par od kojih je drugi orijentiran prema govorniku, a prvi priziva sugovornikovu pozornost. Primjeri iz engleskog pokazuju da *you know* može raspolagati i punim značenjem, ali i da može ispunjavati čistu fatičku funkciju. Među brojnim ulogama koje takvi izrazi ispunjavaju, uz navedene uloge, je i ona koja popunjava pauze u govoru.

Dijalozi vođeni na raznim jezicima potvrđuju da je razgovorni jezik obilježen upotrebom izraza poput *znate*, npr. poljski *No wiesz... Informacja jest cała w ogóle ważna i dziękuję za nią*; njemački *die anderen schießen an ihnen vorbei, das gibt nichts als Ärger und Verklemmungen, und sie wissen ja, daß der Ärger indirekt eine viel schlimmere Unfallursache sein kann*. Drugi tipovi teksta pokazuju sličnu pojavu ako su pod utjecajem govorenog jezika. Promatrajući oblike i varijacije opisivanih izraza, autor zaključuje kako je njihov broj vrlo malen ako se ne uzmu u obzir njihove kombinacije s drugim partikulama. No ako se one uzmu u obzir, onda se otvara velika mogućnost variranja, npr. njemački *Sie wissen ja, ach wissen Sie, Sie wissen doch, wissen Sie was, aber Sie wissen doch, Sie müssen wissen itd.*

Opisujući sintaktička svojstva, autor zaključuje da izrazi poput ruskog *понимаешь, знаешь* nisu jednaki homonimnim oblicima glagolske paradigme jer nemaju objekt. To je još jedno njihovo svojstvo koje, zajedno s gubljenjem polaznog leksičkog značenja, pokazuje da su na putu da postanu partikule. Usporedbe raznih jezika upućuju na zaključak da je riječ o manje-više univerzalnoj pojavi.

Drugi dio knjige (str. 71–131) istražuje ulogu partikula raščlanjivanja u analizi dijaloga te problem prevođenja partikula s njemačkog na ruski, i obrnuto. U uvodnom dijelu autor konstatira da se u zapadnoeuropskoj i američkoj lingvistici zadnjih godina krenulo u proučavanje dijaloga, što je uzrokovano osnaživanjem pragmatike. Nakon pregleda raznih dijaloških teorija, autor opisuje opća obilježja dijaloških struktura. Na to se nastavlja opis pojma *Gesprächswort*, pomoću kojeg se označuju riječi koje olakšavaju prirodno odvijanje dijaloga. One olakšavaju izmjenu govornika, započinjanje i završavanje govora, povezivanje dijelova govora. Pojavljuju se i u grupama, npr. njemački *Das ist denn doch auch nur ein kleiner Erfolg; Er hat aber eben auch bloß zwei Hände; Er hat eigentlich wohl doch schon seine Arbeit beendet*. Tu se njemački jezik bitno razlikuje, npr. od hrvatskog jezika, koji ne raspolaže tolikom raznolikošću adekvatnih partikula i takvom mogućnošću njihova gomilanja. Slijed navedenih ilokutivnih partikula ne može se proizvoljno mijenjati, što otežava njihovo svladavanje pri učenju njemačkog jezika. Osim toga, i njihove kombinacije podliježu određenim ograničenjima.

Brojnost ilokutivnih partikula jedna je od posebnosti njemačkog jezika. Istraživanje korpusa pokazalo je da se pri prevođenju teksta s njemačkog na engleski i francuski jezik broj ilokutivnih partikula prepolovi. U vezi s njima pojavljuje se u prevodilačkoj praksi tzv. „paradoks prevodilaca”, koji bi se mogao parafrazirati otprilike ovako: što više prevodilac pokušava da za neku njemačku rečenicu s ilokutivnom partikulom nađe prijevod koji bi odgovarao razgovornom jeziku i nijansama njemačke partikule, što je svako njegovo pojedinačno rješenje uspješnije, to ukupni tekst njegova prijevoda manje odgovara strukturi jezika cilja, postaje prezasićen i sve više nefrancuskiji, neengleskiji, nepoljskiji. Pri prevođenju tekstova na njemački jezik pojavljuje se isti problem, ali na obrnut način. Autor knjige daje primjere prevođenja s njemačkog na ruski koji potvrđuju taj paradoks. Među prevodilačkim postupcima ističe supstituciju i transpoziciju. Pod transpozicijom podrazumijeva kompresiju (smanjivanje broja znakova), ekspanziju (umnažanje znakova), transpoziciju u užem smislu (izmjenu kategorije znaka) i permutaciju (premještanje znakova). I ovaj dio knjige, kao i prvi, završava popisom literature.

Istraživanje Gerda Freidhofa, sadržano u knjizi *Dialoganalyse und Partikelgebrauch*, koje počiva na opsežnom materijalu razgovornog jezika, pokazuje kakve se zanimljive teme otvaraju kad se pristupi govorenom jeziku. Ono nudi nove spoznaje o partikulama u ruskom, njemačkom i drugim jezicima, te može poslužiti kao poticaj za opisivanje odgovarajućih partikula i u hrvatskom jeziku.